

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ

ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΛΙΑΡΤΟΥ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΥ
ΤΑΞΗ Α'
ΣΧ.ΕΤΟΣ 2015-16

Ομάδα 4^η : ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ

- ▣ Γαντζούδης Παναγιώτης
- ▣ Κατσιφής Γιώργος
- ▣ Μπόλμπασης Ιωάννης
- ▣ Τόσκας Κώστας

ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ

- ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ
- ΕΞΕΛΙΞΗ
- ΕΙΔΗ ΥΜΝΩΝ
- ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ
- ΓΝΩΣΤΟΙ ΥΜΝΟΙ
- ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Προέλευση-Εξέλιξη ύμνων

- ▣ Οι ύμνοι είναι αναπόσπαστο μέρος της χριστιανικής λατρείας. Είναι το τραγούδι της πίστης μας, όπως το λέει και ο απ. Παύλος: «Να τραγουδάτε στις συνάξεις σας ψαλμούς και ύμνους και πνευματικές ωδές, να ψάλλετε με την καρδιά σας στον Κύριο».
- ▣ Τα «Αλληλούια», «Αμήν», «Κύριε, ελέησον» κ.ά. που ακούγονται στη λατρεία και σήμερα, ήταν οι πρώτοι πυρήνες των ύμνων.
- ▣ Καθώς προχωρούν οι αιώνες, συνθέτονται απλά και σύντομα τροπάρια με τα οποία δοξολογείται ο Τριαδικός Θεός και υπογραμμίζονται οι αλήθειες της Εκκλησίας. Ώθηση για τη δημιουργία τους έδωσαν και οι αιρετικοί που με ελκυστικούς ύμνους διέδιδαν την αιρετική τους πίστη. Έτσι η Εκκλησία για να τους αντικρούσει, πέρασε μέσα από τους ύμνους της τη δική της αλήθεια.

Στους πρώτους αιώνες, έχουμε τροπάρια, που είναι ύμνοι απλοί:

- ▣ Για την Αγία Τριάδα (Τριαδικά).
- ▣ Τη Θεοτόκο (Θεοτοκία).
- ▣ Τους Μάρτυρες (Μαρτυρικά).
- ▣ Καθώς και άλλα πρόσωπα και γεγονότα.

Αργότερα, δημιουργούνται ομάδες τροπαρίων (κοντάκια, κανόνες), για να τονιστεί η σημασία των γιορτών της Εκκλησίας και να εμπλουτιστεί η λατρεία.

Ακάθιστος ύμνος

- ▣ «Τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια,
ἀναγράφω σοι ἡ Πόλις σου Θεοτόκε.
Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω σοι· Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε».

Ακάθιστος Ύμνος ονομάζεται γενικά κάθε ορθόδοξος χριστιανικός ύμνος ο οποίος ψάλλεται από τους χριστιανούς πιστούς σε όρθια στάση.

Έχει επικρατήσει όμως να λέγεται έτσι ένας ύμνος («Κοντάκιο») της Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τιμήν της Θεοτόκου, γνωστός ως **“Τη Υπερμάχω Στρατηγώ”**, ο οποίος ψάλλεται στους ναούς τις πέντε πρώτες Παρασκευές της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, τις πρώτες τέσσερις τμηματικά, και την πέμπτη ολόκληρος.

Ο Ακάθιστος ύμνος θεωρείται ως ένα αριστούργημα της βυζαντινής υμνογραφίας. Είναι γραμμένος πάνω στους κανόνες της ομοτονίας, ισοσυλλαβίας και εν μέρει της ομοιοκαταληξίας. Η γλώσσα του είναι σοβαρή και ποιητική και πλουτίζεται από κοσμητικά επίθετα και πολλά σχήματα λόγου (αντιθέσεις, μεταφορές, κλπ). Το θέμα του είναι η εξύμνηση της ενανθρώπισης του Θεού μέσω της Θεοτόκου, πράγμα που γίνεται με πολλές εκφράσεις χαράς και αγαλλίασης, οι οποίες του προσδίδουν θριαμβευτικό τόνο.

Κασσιανή

Στην Κασσιανή αποδίδονται μια σειρά από λειτουργικά ποιήματα: ένας κανόνας *Περί των νεκρών* ο οποίος σώζεται μόνο σε ένα χειρόγραφο και στην ακριστιχίδα του αναφέρεται το όνομα της ποιήτριας.

Επίσης στην ποιήτρια αποδίδεται το τετραώδιο του Μεγάλου Σαββάτου *Άφρων γηραλέε*.

Σώζονται επίσης 21 Στιχηρά Ιδιόμελα, δηλαδή μικρότερα ποιήματα προς τιμήν διαφόρων Αγίων για ορισμένες μέρες του εκκλησιαστικού έτους, από τα οποία σήμερα χρησιμοποιούνται στην επίσημη λειτουργία μόνο 7.

Γενικά είναι δύσκολο να διαπιστωθεί η συγγραφική αυθεντικότητα των κομματιών, γιατί δεν μπορούν να στηριχθούν στοιχεία πάνω στα χαρακτηριστικά του συγγραφικού ύφους.

ΤΟ ΤΡΟΠΑΡΙΟ ΤΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΗΣ

- ▣ Το βράδυ της Μεγάλης Τρίτης, ψάλλεται στις Εκκλησίες ο όρθρος της Μεγάλης Τετάρτης.
- ▣ Το τελευταίο τροπάριο στην ακολουθία είναι αυτό της ευσεβούς και λογίας ποιήτριας του Βυζαντίου, Κασσιανής.
- ▣ Φαίνεται καθαρά ότι η Κασσιανή εμπνεύστηκε το Ιδιόμελο αυτό τροπάριο από τα λόγια των Ευαγγελιστών, που αναφέρονται στην ανώνυμη αμαρτωλή γυναίκα, που άλειψε με μύρο και σκούπισε με τα μαλλιά της τα πόδια του Χριστού λίγο πριν το Πάθος. Η θέση αυτής της γυναίκας είναι η θέση του κάθε ανθρώπου, ο οποίος, μετανοημένος, εκφράζει την ευγνωμοσύνη του προς το Θεό με όποιο τρόπο μπορεί.

Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή,
τὴν σὴν αἰσθομένη θεότητα, μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὀδυρομένη, μύρα σοι, πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει.
Οἶμοι! λέγουσα, ὅτι νύξ μοι ὑπάρχει, οἴστρος ἀκολασίας,
ζοφώδης τε καὶ ἀσέληνος ἔρως τῆς ἀμαρτίας.
Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῦων,
ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ·
κάμφθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας,
ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῆ ἀφάτῳ σου κενώσει.
Καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας,
ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις·
ὧν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινόν,
κρότον τοῖς ὠσὶν ἠχηθεῖσα, τῷ φόβῳ ἐκρύβη.
Ἀμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων σου ἀβύσσους
τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶστα Σωτήρ μου;
Μή με τὴν σὴν δούλην παρίδης, ὁ ἀμέτρητον ἔχων τὸ ἔλεος.

Ανδρέας Κρήτης

- ▣ Το συγγραφικό του έργο διακρίνεται σε ρητορικούς λόγους και εκκλησιαστικούς ύμνους. Έχει γράψει σαράντα εννέα πανηγυρικούς λόγους και εγκωμιαστικούς λόγους και εννέα "διάφορα" ή "αμφίβολα" έργα. Αναφέρεται σε δεσποτικές, θεομητορικές και εορτές αγίων, σε εορτές του κύκλου του Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου.
- ▣ Δεν αναφέρεται σε θέματα δογματικά, διότι στην εποχή του ήταν λυμένα.
- ▣ Σημαντικό είναι και το υμνογραφικό του έργο. Είναι συγχρόνως και υμνογράφος και μελωδός. Αρκετοί από τους ύμνους, το κείμενο των οποίων αλλά και τη μουσική είχε γράψει ο ίδιος, βρίσκονται σε λειτουργική χρήση.

Πατριάρχης Γερμανός Α΄

Ο Γερμανός υπήρξε αξιόλογος συγγραφέας και υμνογράφος. Τα σημαντικότερα έργα του είναι: Περὶ αἱρέσεων καὶ συνόδων, Διάλογοι περὶ ὄρου ζωῆς, Ἐπιστολαὶ δογματικαί, Ἐγκώμιον εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα δὲν ἔχει ἀκόμη ἐπιλύσει τὸ θέμα τῆς πατρότητος πολλῶν ἔργων του, κυρίως υμνογραφικῶν, που ἀποδίδονται σὲ αὐτὸν ἢ στὸν ομώνυμό του Γερμανό Β΄.

Εἰκ. 20, Μόσχο ΒΒ΄. ΑΓ. ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΗΣ [πελ. 142], Ἰσὴ Μωὴ Ἁγίου Βαστασιάνου, Δελφίνου (1698 ἀν.).

Ιωάννης Κουκουζέλης

Ο Ιωάννης Κουκουζέλης επέφερε τροποποιήσεις και μεταβολές ή προσθαφαιρέσεις στα σημεία της συμβολικής γραφής των μελωδιών που είχε καθιερώσει ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός.

Συνέγραψε *θεωρητικό έργο* περί Μουσικής τέχνης, και βιβλίο με μουσικά σημεία που περιέχει εκκλησιαστικά άσματα.

Δημιούργησε το λεγόμενο *Μέγα Ίσον της Παπαδικής*, το οποίο αργότερα κατά τον 18ο αιώνα μεταφέρθηκε σε νεώτερη μουσική παρασημαντική από τον Πέτρο τον Πελοποννήσιο και εν τέλει και στο νέο σύστημα, το οποίο ίσχυσε από τις αρχές του 19ου αιώνα, με την μεταρρύθμιση της εκκλησιαστικής μουσικής σημειογραφίας που επεξεργάστηκε ο Χρυσάνθος ο Μαδυτινός.

Δημιούργησε τον κυκλικό *Μέγιστο Τροχό της μουσικής*, ο οποίος έχει γύρω του άλλους τέσσερις μικρότερους Τροχούς. Καθένας από αυτούς παριστάνει με *μαρτυρίες* την πλάγια πτώση του κάθε πλαγίου ήχου προς τον κύριο ήχο του. Οι οκτώ ήχοι της εκκλησιαστικής μας μουσικής παραβάλλονται με τους οκτώ ήχους των αρχαίων.

Ρωμανός ο Μελωδός

Ο Άγιος Ρωμανός, γνωστός και ως Άγιος Ρωμανός ο Μελωδός είναι από τους γνωστότερους ελληνικούς υμνογράφους Άκμασε κατά τη διάρκεια του έκτου αιώνα, που θεωρείται ότι είναι η "Χρυσή Εποχή" της βυζαντινής υμνογραφίας.

Ο Ρωμανός ο Μελωδός θεωρείται κορυφαίος ποιητής και υμνογράφος Σύμφωνα με το συναξαριστή ο Ρωμανός έγραψε χίλιες περίπου συνθέσεις από τις όποιες διασώθηκε μόνο το ένα δέκατο. Πολυποίκιλα τα θέματά του.

Ύμνησε όλους σχεδόν τους Αγίους και τις εορτές της Χριστιανικής Εκκλησίας. Η ποίηση του Ρωμανού του Μελωδού εκφράζει την ίδια την εποχή του, τους πόθους και τις ελπίδες εκείνων των ανθρώπων. Γι' αυτό και το έργο του δεν εξετάζεται μόνο από θρησκευτικής άποψης ή λογοτεχνικής αλλά και ιστορικής και λαογραφικής. Η γλώσσα του απλή, χωρίς στόμφους και όπου παρουσιάζεται ρητορική μακρολογία επειδή έτσι επιβαλλόταν από την ανάγκη των τότε λειτουργικών πλαισίων, αυτή γίνεται χωρίς να κουράζει. Γενικά οι φράσεις του περιέχουν μια πλαστικότητα, μεστή νοημάτων κατά μια άψογη τεχνική όπως παραδέχονται ειδικοί.

Επίδραση των ύμνων στη σύγχρονη λογοτεχνία

Η εκκλησιαστική υμνολογία επηρέασε το έργο αρκετών λογοτεχνών τόσο πεζογράφων όσο και ποιητών.

- ▣ Οι δύο Αλέξανδροι, Παπαδιαμάντης και Μωραϊτίδης, καθώς και ο Φώτης Κόντογλου, ψάλτες οι ίδιοι, εμπνέονται από τους ύμνους της Εκκλησίας. Τους αναφέρουν συχνά στα κείμενά τους και μάλιστα οι δύο πρώτοι συνθέτουν ύμνους και ιερές ακολουθίες.
- ▣ Από τους νεοέλληνες ποιητές, ο Σολωμός, ο Παλαμάς, ο Βάρναλης και ο Σικελιανός, χρησιμοποιούν ή μεταπλάθουν στίχους από τις ακολουθίες της Εκκλησίας.

- ▣ Ακόμη περισσότερο: εμπνέονται και δονούνται από τους ύμνους. Ο Παλαμάς, μάλιστα, μετέφρασε το τροπάριο της Κασσιανής, που ψάλλεται το βράδυ της Μεγάλης Τρίτης (περιέχεται στη συλλογή του «Βωμοί»). Τα βήματά τους ακολουθούν και άλλοι, όπως ο Γ. Δροσίνης, Γ. Βερίτης, Στ. Μπολέτσης κ.ά.
- ▣ Η επίδραση που άσκησε η εκκλησιαστική ποίηση στους νομπελίστες μας Σεφέρη και Ελύτη είναι γνωστή. Το «Άξιον εστί» του Ελύτη στη μορφή και στο περιεχόμενο είναι διαποτισμένο από το άρωμα των ύμνων και των κειμένων της Εκκλησίας.

Μήτ' ὁ οἰστρήλατος τοῦ Αἰσχύλου μέ δονεῖ
παλμός,
τῶν Θεῶν οὔτε καί ἡ γαλήνη, πού τήν ἔκλεψε ὁ
Φειδίας
ὅσο ἐσύ μέ συνεπαίρνεις ὁ λειτουργικός
ψαλμός:
Ἄνω σχῶμεν τάς καρδίας!

Ὁ Κύκλος τῶν Τετράστιχων, 34 Κ. Παλαμάς

Ἡ δάμαλις τόν μόσχον
ἐν ξύλῳ
κρεμασθέντα
ἠλάλαζεν ὀρῶσα.

ᾠ γλυκύ μου ἔαρ,
γλυκύτατόν μου
τέκνον, ποῦ ἔδου σου
τό κάλλος;

**Εγκώμια Μ.
Παρασκευῆς**

Καθὼς κλαίει, σαν τῆς
παίρνουν το τέκνο, ἡ
δαμάλα ξεφωνίζω καὶ
νόημα δεν ἔχουν τα λόγια.

Ανοιξή μου γλυκιά, γυρισμό
που δεν ἔχεις.
Ἡ ομορφιά σου βασίλεψε
κίτρινη γιέ μου.

**Ἡ μάνα του Χριστοῦ, Κ.
Βάρναλη**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ

Γαντζούδης Παναγιώτης
Κατσιφής Γιώργος
Μπόλμπασης Ιωάννης
Τόσκας Κώστας